

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА**

Полякова Вікторія Ярославівна

УДК 37.02.091.322

**ДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ
САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ**

13.00.09 – теорія навчання

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Тернопіль – 2015

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Криворізькому педагогічному інституті ДВНЗ «Криворізький національний університет», Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
МАЛИХІН Олександр Володимирович,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
професор кафедри теорії та історії педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
ЧАЙКА Володимир Мирославович,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
директор інституту педагогіки і психології;

кандидат педагогічних наук
СІНЯГОВСЬКА Інга Юрїївна,
Інститут педагогіки НАПН України,
докторант відділу дидактики.

Захист відбудеться 29 жовтня 2015 року о 14-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.01 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (зала засідань, вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027).

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Автореферат розіслано 28 вересня 2015 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. І. Янкович

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Прогрес будь-якого суспільства вирішальною мірою залежить від рівня особистісного розвитку його громадян. Цей чинник є головним важелем подальшого еволюційного руху цивілізації. Формувати особистість, здатну і психологічно, і професійно жити та діяти у постійно змінюваному середовищі, – одне з визначальних завдань сучасної освіти. Тому освітній процес має бути спрямованим не на традиційне засвоєння знань, умінь, навичок, – сьогодні архіважливо навчити людину вчитися впродовж усього життя, здобувати знання й досвід самостійно.

Організація самостійної навчальної діяльності учнів, що спрямовується на формування відповідних умінь як важливого чинника їхнього особистісного розвитку в майбутньому, є одним із пріоритетів старшої (профільної) школи. Саме у старшому шкільному віці завершується визрівання фізіологічних і психологічних структур, які становлять основу для ефективної розумової праці: активно розвиваються волева та емоційна сфери особистості, уже сформовані на певному рівні інтелектуальні й операційно-діяльнісні вміння, що є визначальними для подальшого сталого вияву самостійності у процесі організації та здійснення навчальної діяльності. Старшокласники досягають такого ступеня фізичної, психічної та соціальної зрілості, на якому вони цілком здатні свідомо виконувати відповідальні соціальні функції.

До фундаментальних основ організації різних видів навчальної діяльності в наукових доробках звертаються В. Андрущенко, С. Архангельський, Т. Барановська, Н. Бібік, Л. Божович, В. Бондар, В. Буряк, М. Данилов, В. Євдокимов, Б. Єсіпов, Л. Жарова, І. Зимня, І. Зязюн, В. Кремень, О. Леонтєв, А. Маслоу, О. Матюшкін, Р. Нізамов, М. Нікандров, В. Паламарчук, П. Підкасистий, І. Прокопенко, С. Рубінштейн, О. Савченко, Ю. Самарін, І. Сіняговська, М. Скаткін, В. Сластьонін, В. Чайка, Т. Шамова, Г. Щукіна та інші.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про розробку проблеми стимулювання учнів і студентів в освітньому процесі, зокрема авторами розглядається його сутність (А. Алексюк, І. Лернер, В. Лозова, М. Махмутов), роль і місце окремих активних методів навчання, а саме: дискусії (Г. Щедровицький), сюжетно-рольової гри (Д. Ельконін, Л. Нечепоренко). Учні старшої школи ЗНЗ недостатньо володіють способами організації та здійснення самостійної навчальної діяльності.

Окремі психолого-педагогічні аспекти досліджуваного дидактичного феномена безпосередньо та опосередковано вивчаються в межах дисертаційних робіт Т. Вахрушевої, Г. Домбровецької, М. Князян, В. Козакова, З. Кучер, В. Луценко, О. Малихіна, М. Недашковської, М. Солдатенка, В. Уманського, А. Усової, І. Шайдур, І. Шимко.

Отже, організація самостійної навчальної діяльності є однією з найважливіших і широко обговорюваних проблем, пов'язаних із набуттям освіти в середній школі та у вищих навчальних закладах із позицій вимог сучасної дидактики.

Звертаючись до вивчення проблемного поля, що безпосередньо співвідноситься з організацією самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи, виходимо з того, що педагогічна діяльність – комплікативний процес виконання системи дій, котрий спрямовується на розв’язання передусім освітніх чи навчальних завдань. Він є надзвичайно динамічним, оскільки реалізується в умовах, що швидко й постійно змінюються; перебуває під впливом вікових і індивідуальних особливостей учнів та стилю діяльності педагога.

Фундаментальне дослідження дидактичних засад організації самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи дає змогу виявити низку *суперечностей*, а саме:

– між сучасними вимогами до рівня сформованості вмінь учитися впродовж життя в учнів старшої школи та відсутністю сучасних дієвих організаційно-дидактичних інструментів їх формування;

– між наявною потребою підготовки випускника середньої школи, здатного швидко адаптуватися до умов навчання у вищій школі, та відсутністю дієвих дидактичних механізмів реалізації цього процесу;

– між об’єктивно існуючою необхідністю в упровадженні самостійної навчальної діяльності в старшій школі та відсутністю розробленої цілісної системи дидактичних впливів щодо забезпечення результативно-ефективної організації самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи.

Актуальність загальної проблеми дослідження, необхідність усунення виявлених суперечностей, наявність об’єктивної потреби розвитку в учнів старшої школи – майбутніх студентів вищих навчальних закладів – таких особистісних якостей, котрі б свідчили про їхню готовність і здатність до здійснення самостійної навчальної діяльності та особисту відповідальність учня (потенційного студента) за результати власного навчання, зумовили вибір теми дисертаційної роботи: **«Дидактичні засади організації самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи».**

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи Криворізького педагогічного інституту державного вищого навчального закладу «Криворізький національний університет» у частині наукової теми «Теорія та практика самостійної роботи учнів і студентів» (№ ДР 0100U005594). Тему затверджено на засіданні вченої ради Криворізького державного педагогічного університету (протокол № 7 від 08 лютого 2011 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 5 від 29 травня 2012 р.).

Об’єкт дослідження: організація навчальної діяльності учнів старшої школи.

Предмет дослідження: зміст, форми і методи організації самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи.

Мета дослідження – визначити та обґрунтувати на теоретико-феноменологічному рівні дидактичні засади організації самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи.

Відповідно до поставленої мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. На основі вивчення наукових джерел та узагальнення емпіричного досвіду здійснити психолого-педагогічний аналіз стану розробки проблеми організації самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи.

2. Уточнити сутність і зміст понять «самостійна навчальна діяльність учнів старшої школи» й «організація самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи».

3. Виявити дидактичні умови організації самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи.

4. Визначити критерії, показники й рівні готовності учнів старшої школи до самостійної навчальної діяльності та ефективності її організації.

5. Розробити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити дидактичну модель організації самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи.

Теоретико-методологічною основою дослідження є: теорії наукового пізнання, систем і діяльності; принципи об'єктивності, науковості, взаємозв'язку та взаємозалежності явищ, єдності теорії і практики; провідні науково обґрунтовані положення особистісно зорієнтованого, діяльнісного та компетентнісного підходів у навчанні, а саме: загальнонаукова методологія вивчення педагогічних процесів і феноменів (Б. Глинський, В. Загвязинський, І. Зязюн, В. Краєвський, Н. Кузьміна, М. Левіна, В. Лозова, В. Пікельна); психологічні теорії про особистість і її розвиток (К. Абульханова-Славська, А. Адлер, А. Бандура, Л. Божович, Л. Виготський, П. Гальперін, В. Давидов, Д. Екольконін, Г. Костюк, А. Маслоу, К. Роджерс); теорії діяльності (Б. Ананьєв, П. Гальперін, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн); теорії навчання (Ю. Бабанський, Г. Балл, В. Бондар, І. Лернер, В. Лозова, І. Малафійк, С. Пальчевський, О. Савченко, А. Хуторської, В. Чайка); психолого-педагогічні положення про самостійність у навчально-пізнавальній діяльності та організацію самостійної роботи (В. Антропов, В. Буряк, Л. Вяткін, М. Гарунов, Є. Голант, А. Кірсанов, В. Козаков, В. Ляудіс, П. Підкасистий, Н. Половнікова, М. Солдатенко, А. Усова, Т. Шамова, Г. Щукіна); а також про формування вмінь і навичок самостійної навчальної діяльності (В. Андреев, В. Буряк, Т. Ільїна, І. Ільєсов, Є. Кабанова-Меллер, О. Малихін, П. Підкасистий, М. Скаткін); про специфіку реалізації компетентнісного підходу в умовах середнього загальноосвітнього навчального закладу (Н. Бібик, Л. Ващенко, І. Задорожна, І. Зимня, Я. Кодлюк, О. Локшина, Л. Морська, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко, А. Степанюк, Г. Терещук, А. Хуторської, В. Чайка); діяльнісного підходу та концепції особистісно зорієнтованої освіти (Б. Ананьєв, О. Бодальов, П. Гальперін, О. Леонт'єв, А. Петровський, П. Підкасистий, Н. Талізїна); аксіологічні основи середньої освіти (Н. Бордовська, В. Краєвський, А. Реан, В. Сластьонін).

На всіх етапах наукового пошуку задля розв'язання завдань дослідження було застосовано комплекс загальнонаукових і спеціальних **методів**:

теоретичні: аналіз філософської, психолого-педагогічної, науково-методичної літератури задля ґрунтовного висвітлення теоретичних основ проблеми організації самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи; синтез, порівняння, узагальнення, систематизація теоретичних і отриманих дослідним шляхом даних, що застосовано для з'ясування стану розробки та рівня вивчення базисних понять, котрі покладено в основу здійснюваного наукового пошуку; визначення поняттєво-категорійного апарату; дидактичне моделювання для розробки авторської функціонально-структурної моделі організації самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи;

емпіричні: спостереження з метою виявлення особливостей самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи; вивчення продуктів навчальної діяльності її суб'єктів для аналізу результатів їхніх самостійних освітніх досягнень; анкетування – для з'ясування ставлення учнів 10-11 класів до самостійної роботи та відношення вчителів і батьків до організації самостійної навчальної діяльності старшокласників; експертне оцінювання – для розуміння рівня якості виконання учнями навчальних завдань, їхньої здатності до самостійного навчання та здійснення самостійної навчальної діяльності; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний та контрольний етапи) – для дослідження ефективності функціонування авторської моделі та відповідної сукупності дидактичних умов;

статистичні: методи математичної обробки експериментальних даних.

Експериментальною базою дослідження було обрано десять загальноосвітніх навчальних закладів I-III ступенів міста Кривого Рогу та Дніпропетровської області: Криворізький природничо-науковий ліцей, Криворізький науково-технічний металургійний ліцей № 81, Криворізький Жовтневий ліцей, Криворізькі гімназії № 91 і № 95, Криворізька педагогічна гімназія, Криворізькі загальноосвітні школи I-III ступенів № 103 і № 130, Червоношахтарська та Лозуватська загальноосвітня школа I-III ступенів № 2. Різними видами експериментальної роботи було охоплено 768 старшокласників, 126 учителів, 751 особу з числа батьківської громадськості.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *вперше визначено та обґрунтовано* дидактичні засади організації самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи, що відображені в дидактичній моделі (як єдність п'яти функціонально-структурних компонентів: мотиваційно-стимулювального, організаційно-адаптивного, змістово-інтеграційного, діяльнісно-варіативного та результативно-рефлексивного) та сукупність дидактичних умов (підвищення ролі навчально-стимулювальної функції аналізу й оцінки знань, умінь і навичок учнів, що уможливорює інтенсифікацію процесу формування компетентності вміння вчитися на константній основі; здійснення дидактичної адаптації форм, методів, прийомів і засобів самостійної навчальної діяльності задля реалізації принципу наступності у парадигмі: учень старшої школи – студент вищого навчального

закладу; забезпечення дидактичної інтеграції змісту освіти, організаційних форм урочної й позаурочної роботи; урізноманітнення діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі наукового товариства як однієї з ефективних організаційних форм самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи; налагодження дидактичної взаємодії вчителя й учня на засадах здійснення систематичного й системного консультивання); визначено критерії (мотиваційний, організаційно-адаптивний, когнітивно-змістовий, самодіяльнісний, результативно-рефлексивний) й показники готовності учнів старшої школи до самостійної навчальної діяльності; схарактеризовано рівні ефективності організації самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи (низький, середній, достатній, високий);

– *уточнено* поняття «самостійна навчальна діяльність учнів старшої школи» та «організація самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи».

Подальшого розвитку набули положення про специфічні особливості організації самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи на засадах інтеграції положень діяльнісного, особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів.

Практичне значення дослідження полягає в упровадженні в освітній процес старшої школи функціонально-структурної дидактичної моделі організації самостійної навчальної діяльності, у якій представлені навчальна програма факультативу для учнів 10-11-х класів «Основи науково-дослідної діяльності старшокласників», «Індивідуальний план самостійного вивчення навчального матеріалу з дисципліни «Правознавство» для учнів 10-11-х класів історико-правового та правового профілю суспільно-гуманітарного напрямку в загальноосвітніх навчальних закладах та студентів I курсу вищих навчальних закладів I-II р.а.», методичні рекомендації для вчителів ЗНЗ щодо організації самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи, комп'ютерна програма контролю знань «Асистент II» з курсу «Правознавство».

Результати дослідження впроваджено у практику загальноосвітніх навчальних закладів м. Кривого Рогу та Дніпропетровської області: Криворізький природничо-науковий ліцей (довідка № 2086/4-14 від 23 жовтня 2014 р.); Криворізький науково-технічний металургійний ліцей № 81 (довідка № 289 від 28 жовтня 2014 р.); Криворізький Жовтневий ліцей (довідка № 552 від 28 жовтня 2014 р.); Криворізька гімназія № 91 (довідка № 272 від 21 жовтня 2014 р.); Криворізька гімназія № 95 (довідка № 120/5 від 23 жовтня 2014 р.); Криворізька педагогічна гімназія (довідка № 193 від 23 жовтня 2014 р.); Криворізька загальноосвітня школа I-III ступенів № 130 (довідка № 712 від 23 жовтня 2014 р.); Криворізька загальноосвітня школа I-III ступенів № 103 (довідка № 776 від 23 жовтня 2014 р.); Червоношахтарська загальноосвітня школа I-III ступенів (довідка № 154 від 30 жовтня 2014 р.); Лозуватська загальноосвітня школа I-III ступенів № 2 (довідка № 2126 від 30 жовтня 2014 р.).

Розроблену дидактичну модель було зреалізовано у процесі вивчення дисциплін фахової підготовки у Криворізькому коледжі економіки та управління ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» (довідка № 10-326 від 28 жовтня 2014 р.).

Теоретичні засади дисертації, а також емпіричні дані, отримані в процесі експериментальної роботи впроваджено у практику перепідготовки вчителів на курсах підвищення кваліфікації, перепідготовки, удосконалення, що діють при державному вищому навчальному закладі «Криворізький національний університет» (довідка № 01/15-106 від 03 грудня 2014 р.).

Апробація результатів дослідження здійснювалася на науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних*: «2nd International scientific conference «European Applied Sciences: modern approaches in scientific researches» (Stuttgart, Germany, February 18–19, 2013 р.); «Педагогіка та психологія: актуальні питання наукових досліджень» (м. Київ, 16 лютого 2013 р.) «Ольвійський форум–2013: стратегії країн причорноморського регіону в геополітичному просторі» (м. Ялта, 5–9 червня 2013 р.); «Актуальні питання розвитку педагогіки та психології в сучасному світі» (м. Одеса, 4–5 жовтня 2013 р.); *всеукраїнських*: III Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Придніпровські соціально-гуманітарні читання» (м. Кіровоград, 16 травня 2014 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Інноваційні технології навчання в профільному освітньому просторі навчального закладу» (м. Кривий Ріг, 12–13 листопада 2014 р.); *міських* науково-практичних конференціях «Створення профільного освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу як умова підвищення якості освіти» (05 квітня 2013 р.); «Здійснення експериментальних досліджень – складова інноваційної діяльності сучасного вчителя» (17 квітня 2014 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційної роботи відображено в **19** одноосібних публікаціях: 9 статей у фахових виданнях (у тому числі 1 у закордонному); 4 – в інших виданнях; 5 – матеріали конференцій (у тому числі 1 у закордонному виданні); 1 методичні рекомендації для вчителів ЗНЗ.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (274 найменування, із них 3 – іноземними мовами), 8 додатків на 40 сторінках. Загальний обсяг дисертації – 251 сторінка (основного тексту – 180 сторінок). Робота містить 17 рисунків і 30 таблиць.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, конкретизовано її зв'язок з науковими програмами, планами, темами; визначено об'єкт, предмет, мету й завдання дослідження; розкрито наукову новизну, практичне значення здобутих результатів; наведено дані про апробацію та структуру роботи.

У першому розділі «**Теоретичні основи організації самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи**» здійснено психолого-педагогічний аналіз проблеми організації самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи, визначено її зміст і сутність, обґрунтовано методологічні підходи та принципи дослідження.

У роботах психологів (Л. Божович, І. Зимня, І. Кон, М. Кондратьєв) наголошується на тому, що старшокласник (період ранньої юності з 14-15 до

17 років) вступає в нову соціальну ситуацію розвитку відразу після переходу з основної школи до старшої. Саме в цей період набуває значення ціннісно орієнтована активність, що пов'язується з прагненням набути певної автономії. Потреба в самовизначенні, що виникає та підсилюється на межі підліткового та юнацького віку, не лише впливає на характер будь-якої діяльності, а й визначає її.

Навчальна діяльність старшого школяра в сучасних реаліях освіти тісно пов'язується з вибором майбутньої професії. Частина випускників має вже сформований основний та резервний професійні плани. Відповідно до цього змінюється мотивація до навчальної діяльності. Якщо підлітки обирають професію щодо своїх уподобань та інтересів до окремих предметів, то старшокласники вже віддають перевагу предметам з проекцією на фахову спрямованість. Таким чином, простежується різноманітність пізнавальних мотивів, що може призвести до суттєвого зниження вияву зацікавленості щодо окремих предметів на користь майбутніх спеціалізованих знань.

У процесі дослідження визначено, що самостійна навчальна діяльність учня є найбільш бажаним наслідком його правильно організованої роботи на уроках, яка мотивує її розширення, поглиблення й продовження у вільний час. Самостійна навчальна діяльність учня – більш широке поняття, ніж просто домашня робота. Вона має розглядатися вчителем як самостійна, вища форма навчальної діяльності учнів, без освоєння дієвих механізмів організації та здійснення якої неможливо досягти кінцевої мети навчання в школі – розвинути вміння і навички самоосвіти та самовдосконалення, що будуть використовуватися протягом усього життя; сформувати ключову компетентність – уміння вчитися.

Доведено, що поняття «самостійна навчальна діяльність учнів старшої школи», «організація самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи», «самостійна робота учнів старшої школи» – це комплікативні багатовимірні дидактичні явища, кожне з яких є системою взаємопов'язаних та взаємовпливових компонентів, що у своїй сукупності утворюють цілісну єдність, підпорядковану визначальним цілям компетентнісної освіти та всебічного розвитку за умов її опосередкованого управління та самоуправління.

Необхідно наголосити, що ці дидактичні феномени не є тотожними: самостійну роботу розуміємо як категорію, ієрархічно підпорядковану самостійній навчальній діяльності, та як таку, що є її основною формою реалізації. Поняття «організація самостійної навчальної діяльності» охоплює організаційні форми самостійної навчальної діяльності, такі як: самостійна робота, консультація, практична робота, лабораторна робота, індивідуальна робота, науково-дослідна діяльність тощо.

Таким чином, у широкому теоретико-феноменологічному сенсі дидактичні засади організації самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи розуміємо на рівні визначення необхідних і достатніх основоположних інструментальних механізмів реалізації дидактичних впливів, об'єднаних у функціонально-структурні компоненти дидактичної моделі, що є відображенням відповідної цілісної дидактичної системи.

У вузькому імплементаційно-практичному розумінні досліджувані дидактичні засади – це основа забезпечення реалізації функціонально-структурної дидактичної моделі на ґрунті створення відповідної сукупності дидактичних умов.

У другому розділі «Обґрунтування дидактичної моделі організації самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи» визначено сутнісне розуміння сукупності дидактичних умов організації досліджуваної діяльності; схарактеризовано функціонально-структурні компоненти дидактичної моделі цього процесу, описано рівні ефективності організації самостійної навчальної діяльності відповідно до готовності старшокласників до неї.

Узагальнення положень психолого-педагогічних досліджень, у яких науковці вивчали питання самостійності в навчанні, самоорганізації, самоефективності, самореалізації, самовдосконалення та дотичні до них, а також власного управлінського і педагогічного досвіду роботи в системі середньої освіти дало змогу виявити сукупність дидактичних умов організації самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи, а саме:

- підвищення ролі навчально-стимулювальної функції аналізу й оцінки знань, умінь і навичок учнів, що уможливорює інтенсифікацію процесу формування компетентності вміння вчитися на константній основі;

- здійснення дидактичної адаптації форм, методів, прийомів і засобів самостійної навчальної діяльності задля реалізації принципу наступності у парадигмі: учень старшої школи – студент вищого навчального закладу;

- забезпечення дидактичної інтеграції змісту освіти, організаційних форм урочної й позаурочної роботи;

- урізноманітнення діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі наукового товариства як однієї з ефективних організаційних форм самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи;

- налагодження дидактичної взаємодії вчителя й учня на засадах здійснення систематичного й системного консультування.

Отже, дидактичні умови розглядаються як необхідна та достатня єдність науково обґрунтованих дій щодо реалізації дидактичних впливів, котрі у своїй взаємовпливовій функціональності можуть забезпечити ефективність організації самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи. Створення дидактичних умов уможливорює перехід досліджуваної проблеми на більш високий дидактико-організаційний рівень, що має за мету формування у старшокласників на належному рівні готовності до самостійної навчальної діяльності як результат удосконалення системи організації досліджуваної діяльності. Саме тому можемо констатувати, що створення сукупності визначених дидактичних умов відбивається на імплементаційно-практичному рівні як процес дидактичного моделювання досліджуваного феномена.

Функціонально-структурну дидактичну модель розуміємо як схематизоване представлення визначених механізмів реалізації дидактичних впливів, об'єднаних у п'яти компонентах: мотиваційно-стимулювальному,

організаційно-адаптивному, змістово-інтеграційному, діяльнісно-варіативному, результативно-рефлексивному.

Дидактичну модель організації самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи представлено на рис. 1.

У третьому розділі «**Експериментальна перевірка дидактичної моделі організації самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи**» на ґрунті здійснених теоретичних узагальнень описано дослідно-експериментальну роботу, у процесі якої перевірялася ефективність запропонованої дидактичної моделі організації самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи та відповідної сукупності дидактичних умов. Практичним діям передуює опис критеріїв і показників для визначення рівнів готовності учнів старшої школи до самостійної навчальної діяльності.

На констатувальному етапі експерименту з'ясовано вхідний рівень готовності учнів старшої школи до самостійної навчальної діяльності. За допомогою комплексу діагностичних методів і методик (опитування, анкетування, спостереження, бесіди, тестування, аналіз педагогічних ситуацій, вивчення продуктів навчання тощо) визначено, що готовність старшокласників до самостійної навчальної діяльності є сформованою переважно на середньому рівні.

На формувальному етапі дослідно-експериментальної роботи було здійснено апробацію дидактичної моделі на основі створення відповідної сукупності дидактичних умов організації самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи. Окреслено комплекс найбільш дієвих дидактичних впливів задля досягнення якісного функціонального результату організації досліджуваної діяльності.

Змістовим наповненням експерименту була робота в межах факультативу для учнів 10-11-х класів «**Основи науково-дослідної діяльності старшокласників**»; застосування індивідуального плану самостійного вивчення навчального матеріалу з дисципліни «**Правознавство**», проведення серії науково-методичних заходів для вчителів та надання їм методичних рекомендацій; бесіди та консультації з батьками тощо.

Різномпланова формувальна діяльність, спрямована на розвиток і вдосконалення організації самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи, забезпечила позитивний результат: на початку експерименту і в контрольній, і в експериментальній групах рівень мотивації був на середньому рівні; по завершенню експерименту відсоток осіб, що мають достатній рівень мотивації, зріс у контрольній групі на 12%, а в експериментальній – на 23,6%.

На кінець формувального етапу експерименту відсоток осіб, що мають достатній рівень суб'єктності, зріс в КГ на 10,2%, а в ЕГ на 30%. При цьому, удвічі збільшилась кількість дітей в експериментальних групах, що демонструють яскраво виражену суб'єктність, сформовану на високому рівні (з 8,1% до 15,7%). Під час навчання у старшій школі учні підвищують свій рівень успішності та демонструють переважно достатній рівень навчальних досягнень. На 3,9% збільшилась кількість учнів, що отримали бали достатнього рівня, у контрольних та на 15,1% в експериментальних класах.

Мета: забезпечити якісний функціональний результат самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи.

Завдання: 1) визначити функціонально-структурні компоненти дидактичної моделі; 2) виявити дидактичні умови та виокремити дидактичні впливи; 3) розробити організаційно-дидактичний інструментарій реалізації дидактичних впливів; 4) визначити критерії, показники, засоби аналізу й перевірки, рівні організації самостійної навчальної діяльності та готовності учнів старшої школи до неї.

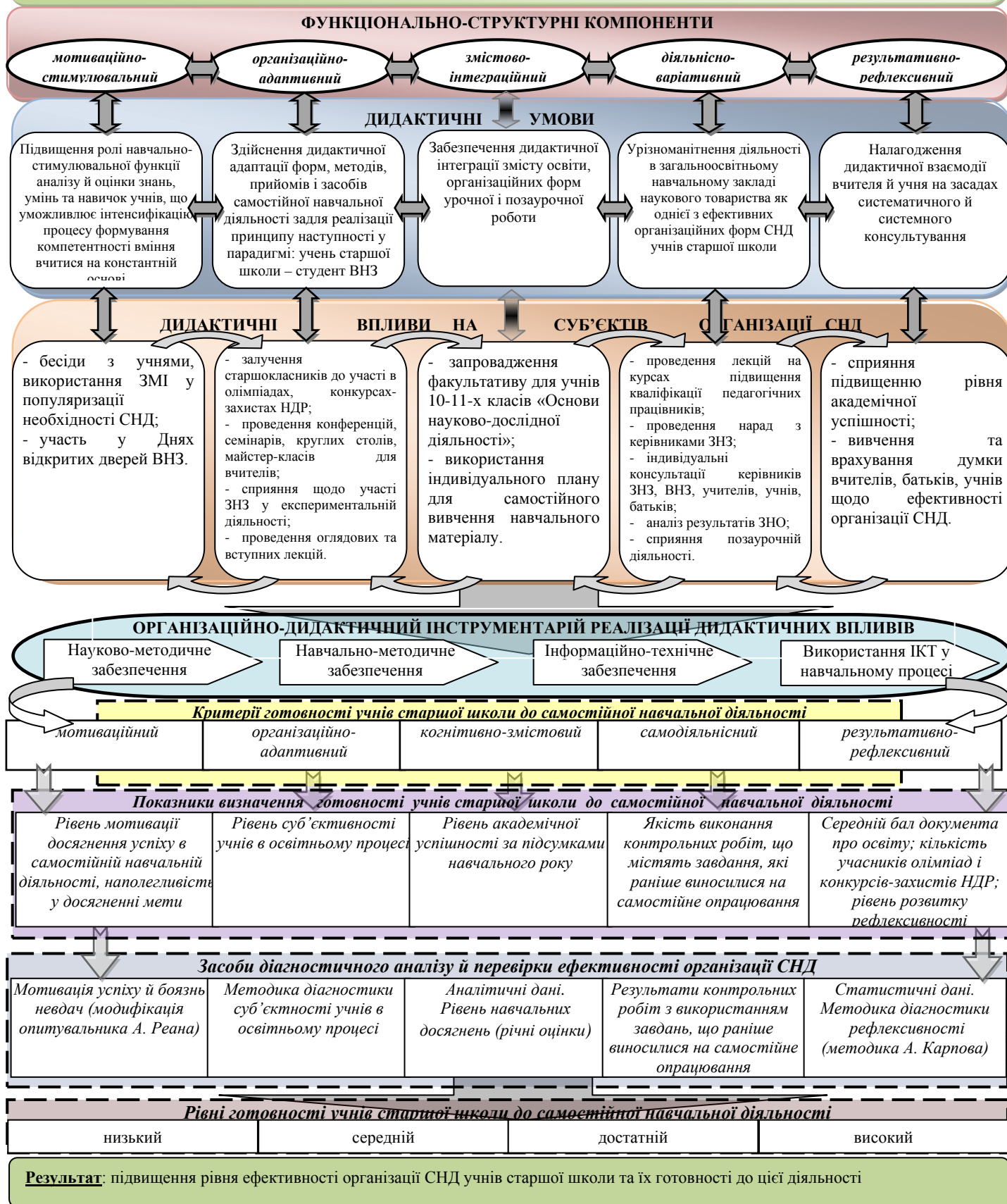

Рис. 1. Функціонально-структурна дидактична модель організації самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи

Проведені підсумкові контрольні роботи з української мови, математики та історії України з використанням завдань, що виносилися свого часу на самостійне опрацювання, на початку й по завершенню експерименту засвідчили, що результати учнів експериментальної групи були набагато кращі. В експериментальних класах відсутні учні, котрі з усіх трьох предметів отримали бали початкового рівня навчальних досягнень, тобто випускники здатні засвоювати навчальний матеріал з названих предметів самостійно. І в контрольних, і в експериментальних класах збільшився відсоток учнів, що написали контрольні роботи на достатньому рівні з української мови, математики та історії України.

Показовими є результати формульованого етапу педагогічного експерименту щодо показників результативно-рефлексивного критерію. Протягом двох років рівень рефлексивності й у контрольних, і в експериментальних групах суттєво змінився: в контрольних групах відбулося зростання за цим показником на 4,6%, а в експериментальних – на 38%.

Динаміка змін показників рівнів готовності старшокласників до самостійної навчальної діяльності на початку (констатувальний зріз) й наприкінці (контрольний зріз) формульованого експерименту обчислювалась за критерієм узгодженості Пірсона χ^2 при рівні значущості $\alpha = 0,05$ (таблиця 1).

Таблиця 1

Рівень готовності учнів старшої школи до самостійної навчальної діяльності до і після формульованого етапу експерименту (у%)

Критерії	Контрольна група					χ^2	Експериментальна група				χ^2
	Рівні готовності/ зрізи	Низький	Середній	До статний	Високий		Низький	Середній	До статний	Високий	
Мотиваційний	Констатувальний	10,8	47,9	20,4	20,9	10,0	11,9	47,1	19,4	21,6	41,8
	Контрольний	9,7	36,2	32,4	21,7		6,1	26,0	43,0	24,9	
Організаційно-адаптивний	Констатувальний	31,0	46,1	15,9	7,0	9,7	29,9	46,9	15,1	8,1	84,9
	Контрольний	25,0	39,0	26,1	9,9		17,1	22,1	45,1	15,7	
Когнітивно-змістовий	Констатувальний	0,3	46,3	44,1	9,3	1,2	0,3	45,2	44,8	9,7	10,4
	Контрольний	0,2	44,7	48,0	7,1		0,0	30,1	59,9	10,0	
Самодіяльний	Констатувальний	1,0	48,0	42,0	9,0	1,3	1,0	46,0	42,0	11,0	21,5
	Контрольний	0,0	46,0	44,0	10,0		0,0	24,0	61,0	15,0	
Результативно-рефлексивний	Констатувальний	35,3	45,0	17,4	2,3	29,1	34,0	46,0	17,0	3,0	140,9
	Контрольний	32,0	36,0	22,0	10,0		9,0	24,0	55,0	12,0	

ВИСНОВКИ

1. Результати психолого-педагогічного аналізу стану проблеми організації самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи, вивчення наукових джерел та узагальнення емпіричного досвіду дають змогу констатувати, що під дидактичними засадами досліджуваного феномена слід розуміти пріоритетні дидактичні концептуальні положення, відповідно до яких здійснюється відбір форм, методів, прийомів і засобів навчання, що максимально сприяють ефективності й оптимальності організації та здійснення самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи. Поняття «дидактичні засади організації самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи» доцільно розглядати в широкому та вузькому розумінні – на теоретико-феноменологічному та імплементаційно-практичному сенсовому рівнях. З одного боку, дидактичні засади – це необхідні і достатні основоположні інструментальні механізми реалізації дидактичних впливів, об'єднані у функціонально-структурні компоненти дидактичної моделі, що є відображенням відповідної цілісної дидактичної системи, а з іншого боку, вони уможливають реалізацію функціонально-структурної дидактичної моделі на основі створення відповідної сукупності дидактичних умов. Констатовано наявність сталої, стабільної, консервативної організації освітнього процесу у старшій школі. Водночас з'ясовано, що існує потреба забезпечення інтенсивної інтеграції вимог, котрі висуваються до організації освітнього процесу учнів старшої школи та студентів вищих навчальних закладів.

2. Сутність і зміст поняття «організація самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи» відбиває організаційну сторону дидактичного феномена самостійної навчальної діяльності, що втілює всі характерологічні ознаки будь-якої діяльності, а саме: наявність об'єкта, суб'єкта, предмета, дій, що уможливають варіативність потенційних перетворень об'єкта, сукупності засобів, операційних процедур, зовнішніх умов (у контексті дослідження – дидактичних), продукту (функціонального дієвого результату) діяльності. Предметом самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи є самостійно засвоєний зміст освіти: набуті знання, сформовані вміння й навички, узагальнені способи дій та індивідуально-особистісний досвід реалізації цих дій що забезпечують досягнення кінцевого функціонального результату набуття освіти в загальноосвітньому навчальному закладі, який розуміємо як сформовану сукупність компетентностей випускника середньої школи, ключовою з яких є компетентність уміння вчитись.

Під уміннями самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи розуміємо готовність старшокласників до теоретичної та практичної організації і здійснення самостійної навчальної діяльності на високому якісному рівні.

3. Здійснений теоретико-методологічний аналіз проблеми дав змогу виявити сукупність дидактичних умов організації самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи. На сутнісно-дефініційному рівні визначаємо, що дидактичні умови це певна єдність науково обґрунтованих дій щодо реалізації дидактичних впливів, котрі у своїй функціональності можуть забезпечити ефективність організації самостійної навчальної діяльності учнів

старшої школи, а саме: підвищення ролі навчально-стимулювальної функції аналізу й оцінки знань, умінь і навичок учнів, що уможлиблює інтенсифікацію процесу формування компетентності вміння вчитися на константній основі; здійснення дидактичної адаптації форм, методів, прийомів і засобів самостійної навчальної діяльності задля реалізації принципу наступності у парадигмі: учень старшої школи – студент вищого навчального закладу; забезпечення дидактичної інтеграції змісту освіти, організаційних форм урочної й позаурочної роботи; урізноманітнення діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі наукового товариства як однієї з ефективних організаційних форм самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи; налагодження дидактичної взаємодії вчителя й учня на засадах здійснення систематичного й системного консультування.

4. Ефективну організацію самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи розуміємо як відповідність отриманих результатів функціонування розробленої дидактичної системи поставленій меті, що є показником того, як у процесі організації та здійснення цієї діяльності конкретні результати (рівень загальної підготовки сучасного випускника) перетворюються на результати, що мають соціальну значущість (рівень самомотивації, самореалізації, самовдосконалення тощо). Чим вища якість підготовки в школі, тим кращими стартові можливості навчання у вищому навчальному закладі та успішність професійної діяльності в майбутньому.

Такий підхід зумовив необхідність розробки критеріїв, за якими можна оцінити рівень готовності старшокласників до самостійної навчальної діяльності, а саме: мотиваційного; організаційно-адаптивного; когнітивно-змістового, самодіяльнісного і результативно-рефлексивного. Основними показниками обрано рівень мотивації досягнення успіху в самостійній навчальній діяльності; наполегливість у досягненні мети; рівень суб'єктності учнів в освітньому процесі; рівень успішності за підсумками навчального року; якість виконання контрольних робіт, що містять завдання, винесені на самостійне опрацювання; середній бал документа про освіту; кількість учасників олімпіад і конкурсів-захистів науково-дослідних робіт; рівень розвитку рефлексивності.

Ступінь вияву сукупності показників дав змогу визначити рівні готовності учнів старшої школи до самостійної навчальної діяльності, а саме: низький, середній, достатній і високий. З'ясовано, що рівень готовності учнів старшої школи до самостійної навчальної діяльності виявляється у прямій кореляційній залежності від рівня ефективності організації цієї діяльності.

5. Дидактичну модель організації самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи розуміємо як узагальнене представлення всіх дидактичних впливів, що забезпечують ефективність і результативність досліджуваного процесу. До системи (яку відображає дидактична модель) організації самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи включаємо такі компоненти: мотиваційно-стимулювальний, організаційно-адаптивний, змістово-інтеграційний, діяльнісно-варіативний, результативно-рефлексивний. Функціонально-структурні компоненти дидактичної системи організації

самостійної навчальної діяльності учнів перебувають у постійній взаємодії та впливають не лише на функціонування цієї системи, але й на весь педагогічний процес, невід'ємною складовою якою вона є.

Експериментальною роботою з упровадження досліджуваної моделі передбачено реалізацію факультативу для учнів 10-11-х класів «Основи науково-дослідної діяльності старшокласників»; застосування індивідуального плану самостійного вивчення навчального матеріалу з дисципліни «Правознавство»; проведення серії науково-методичних заходів для вчителів та надання їм методичних рекомендацій; бесіди та консультації з батьками тощо.

В експериментальних класах досягнуто за всіма критеріями достатнього рівня готовності учнів старшої школи до самостійної навчальної діяльності, що є передумовою для продовження навчання у вищій школі.

Запровадження зовнішнього незалежного оцінювання однозначно позитивно вплинуло на усвідомлення учнями загальноосвітніх навчальних закладів розуміння більшої особистісної відповідальності за результати власної навчальної діяльності. Позитивну динаміку також констатовано щодо розвитку самостійності в навчальній діяльності в цілому.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми організації самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи. Подальшої розробки потребують питання генералізації змісту самостійної навчальної діяльності на міжпредметній інтеграційній основі з проекцією на забезпечення результативного формування компетентностей випускника середньої школи як потенційного студента вищого навчального закладу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Полякова В. Я. Психолого-педагогічний аналіз проблеми організації самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи / В. Я. Полякова // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. Серія : педагогічні та психологічні науки. – Хмельницький : НАДПСУ, 2012. – № 62. – С. 117–120.

2. Полякова В. Я. Зміст і сутність самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи / В. Я. Полякова // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. праць / гол. ред. проф З. П. Бакум. – Кривий Ріг : КПІ ДВНЗ «КНУ», 2012. – Вип. 34. – С. 208–215.

3. Полякова В. Я. Дидактичні умови організації самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи / В. Я. Полякова // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» – Додаток 1 до Вип 27, Том VIII (41) : Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору». – К. : Гнозис, 2012. – С. 673–679.

4. Полякова В. Я. Роль стимулювальної функції аналізу й оцінки знань, умінь і навичок учнів старшої школи у процесі формування компетентності уміння вчитися / В. Я. Полякова // Наукові праці : науково-методичний журнал.

– Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. – Вип. 203. – Т. 215. Педагогіка – С. 48–51.

5. Полякова В. Я. Научно-исследовательская деятельность – высшая форма организации самостоятельной учебной деятельности учащихся старшей школы / В. Я. Полякова // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук : Журнал научных публикаций. – Москва : Институт стратегических исследований, 2013. – № 09 (56). – С. 227–230.

6. Полякова В. Я. Дидактична адаптація форм, методів, прийомів і засобів самостійної пізнавальної діяльності у парадигмі учень старшої школи – студент вищого навчального закладу / В. Я. Полякова // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. праць / гол. ред. проф З. П. Бакум. – Кривий Ріг : КПІ ДВНЗ «КНУ», 2013. – Вип. 39. – С. 237–243.

7. Полякова В. Я. Дидактичне моделювання організації самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи / В. Я. Полякова // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. праць / [За заг. ред. проф. В. І. Сипченка]. – Вип. LXV. – Слов'янськ : ДДПУ, 2013. – С. 349–356.

8. Полякова В. Я. Використання зовнішнього незалежного оцінювання для аналізу якості навчально-виховного процесу в старшій школі / В. Я. Полякова // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. – Випуск 43 : збірник наукових праць. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – С. 169–173.

9. Полякова В. Я. Організація самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи в умовах профільного освітнього простору: мотиваційний аспект / В. Я. Полякова // Рідна школа. – 2015. – № 3 (1023). – С. 14–17.

Опубліковані праці апробаційного характеру

10. Полякова В. Я. Дидактическое взаимодействие учителя и ученика на основе консультирования в контексте организации самостоятельной учебной деятельности учащихся старшей школы / В. Я. Полякова // 2nd International scientific conference «European Applied Sciences : modern approaches in scientific researches». – Stuttgart, Germany. – February 18–19, 2013. – S. 121–123.

11. Полякова В. Я. Функціонування наукового товариства – одна з ефективних організаційних форм самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи / В. Я. Полякова // «Педагогіка та психологія: актуальні питання наукових досліджень» : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 16 лютого 2013 року). – К. : ГО «Київська наукова організації педагогіки та психології», 2013. – С. 34–36.

12. Полякова В. Я. Проблеми активізації самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи / В. Я. Полякова // «Ольвійський форум–2013: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі» : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (5-9 червня 2013 р., м. Ялта). – Миколаїв – Ялта : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. – С. 89–91.

13. Полякова В. Я. Дидактична інтеграція змісту навчання, організаційних форм урочної і позаурочної роботи – необхідна умова організації самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи /

В. Я. Полякова // Актуальні питання розвитку педагогіки та психології в сучасному світі : збірник наукових робіт учасників міжнар. наук.-практ. конф.: (4-5 жовтня 2013 р., м. Одеса). – Одеса : ГО «Південна фундація педагогіки», 2013. – С. 56–59.

14. Полякова В. Я. Створення дидактичних умов для організації самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи / В. Я. Полякова // Придніпровські соціально-гуманітарні читання. Матеріали III Всеукр. наук. конф. з міжнар. участю (м. Кіровоград, 16 травня 2014 р.): у 3-х частинах. – Дніпропетровськ : ТОВ «Інновація», 2014. – ч. 1. – С. 128–131.

***Опубліковані праці, що додатково відображають
наукові результати дисертації***

15. Полякова В. Я. Методичні рекомендації для вчителів загальноосвітніх навчальних закладів щодо організації самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи: [метод. рек. для вчителів гуманітарних предметів загальноосвітніх шкіл] / Вікторія Ярославівна Полякова. – Кривий Ріг: КЗ «Інноваційно-методичний центр», 2014. – 48 с.

16. Полякова В. Я. Основні напрямки розвитку загальної середньої освіти / В. Я. Полякова // Сучасна освіта Криворіжжя. – Кривий Ріг : КЗ «Інноваційно-методичний Центр», 2007. – Вип. 4. – С. 29–37.

17. Полякова В. Я. Зовнішнє незалежне оцінювання – стратегічний крок у розвитку української освіти / В. Я. Полякова // Сучасна освіта Криворіжжя. – Кривий Ріг : КЗ «Інноваційно-методичний Центр», 2008. – Вип. 6. – С. 31–39.

18. Полякова В. Я. Діяльність органів управління освітою щодо забезпечення проведення зовнішнього незалежного оцінювання (на прикладі діяльності виконкому Криворізької міської ради) / В. Я. Полякова // Придніпровські соціально-гуманітарні читання: Матеріали Дніпропетровської сесії II Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Дніпропетровськ, 22 лютого 2013 р.): у 6-ти частинах. – Дніпропетровськ : ТОВ «Інновація», 2013. – Ч. 3. – С. 146–148.

19. Полякова В. Я. Діяльність органів управління освітою / В. Я. Полякова // Управління освітою. – Київ : Вид-во «Шкільний світ», 2014. – № 18 (342). – С. 34–39.

АНОТАЦІЯ

Полякова В. Я. Дидактичні засади організації самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.09 – теорія навчання. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Міністерство освіти і науки України, Тернопіль, 2015.

Дисертаційну роботу присвячено вирішенню проблеми організації самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи. Уточнено поняття «самостійна навчальна діяльність учнів старшої школи» та «організація самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи».

Виявлено сукупність дидактичних умов, створення яких на імплементаційно-практичному рівні відбивається як процес дидактичного моделювання. Розроблено функціонально-структурну модель як єдність п'яти компонентів: мотиваційно-стимулювального; організаційно-адаптивного; змістово-інтеграційного; діяльнісно-варіативного та результативно-рефлексивного. Визначено критерії, показники та рівні готовності учнів старшої школи до самостійної навчальної діяльності.

Емпіричним шляхом підтверджено ефективність розробленої дидактичної моделі та відповідних дидактичних умов. Отримані теоретичні та практичні результати впроваджено у практику роботи загальноосвітніх навчальних закладів.

Ключові слова: самостійна навчальна діяльність старшокласника, дидактичні умови, дидактична модель, організація самостійної навчальної діяльності, учні старшої школи.

АННОТАЦІЯ

Полякова В. Я. Дидактические основы организации самостоятельной учебной деятельности учащихся старшей школы. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.09 – теория обучения. Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Министерство образования и науки Украины, Тернополь, 2015.

Диссертационная работа посвящена проблеме организации самостоятельной учебной деятельности учащихся средней школы. Проведен психолого-педагогический анализ состояния исследования проблемы на основе изучения научных работ и обобщения эмпирического опыта. Под дидактическими основами разработки данного феномена подразумеваем приоритетные дидактические концептуальные положения, в соответствии с которыми осуществляется выбор форм, методов, приемов и средств обучения, которые могут максимально повысить эффективность и оптимизировать организацию и выполнение самостоятельной учебной деятельности учащихся средней школы.

Предложены конкретизированные широкое и узкое понимания категории «дидактические основы организации самостоятельной учебной деятельности учащихся средней школы» на теоретико-феноменологическом и имплементарно-практическом смысловых уровнях. Таким образом, с одной стороны, дидактические основы – это необходимые и достаточные инструментальные механизмы реализации дидактических воздействий, объединенные в функционально-структурные компоненты дидактической модели, отражающие соответствующую дидактическую систему, а с другой стороны, они дают возможность собственно реализовать функционально-структурную дидактическую модель на основе создания соответствующей совокупности дидактических условий. Констатировано наличие устойчивой, стабильной, консервативной организации учебного процесса в старшей школе, но одновременно выяснено, что существует необходимость обеспечения интенсивной интеграции требований, которые выдвигаются к организации

образовательного процесса учащихся старшей школы и студентов высших учебных заведений.

В процессе теоретического анализа определены дидактические условия организации самостоятельной учебной деятельности – комплекс требований, соблюдение которых обеспечивает позитивную результативность формирующих действий и гарантирует получение позитивного результата. К дидактическим условиям относятся осуществление дидактической адаптации форм, методов, приемов и способов самостоятельной познавательной деятельности для реализации принципа последовательности в парадигме: ученик старшей школы – студент высшего учебного заведения; обеспечение разнообразия деятельности в средней школе научного сообщества как одной из эффективных организационных форм самостоятельной учебной деятельности учеников старшей школы; повышение роли учебно-стимулирующей функции анализа и оценивания знаний, умений и навыков учеников, что в свою очередь интенсифицирует процесс формирования компетентности умение учиться; осуществление дидактической интеграции содержания образования, организационных форм урочной и внеурочной работы; создание дидактического взаимодействия учителя и ученика на основе систематического и системного консультирования.

Эффективную организацию самостоятельной учебной деятельности учащихся средней школы понимаем как соответствие полученных результатов функционирования разработанной дидактической системы поставленной цели, которая является показателем того, как в процессе организации и осуществления этой деятельности конкретные результаты – уровень общей подготовки современного выпускника, превращаются в социально значимые результаты – уровень самомотивации, самореализации, самосовершенствования и т. д. Чем выше качество подготовки в школе, тем лучше стартовые возможности учебы в высшем учебном заведении и успешность профессиональной деятельности в будущем.

В процессе исследования определены критерии, показатели и уровни готовности учеников старшей школы к самостоятельной учебной деятельности, а так же описаны уровни организации самостоятельной деятельности учащихся средней школы.

Предлагается дидактическая модель организации самостоятельной учебной деятельности учащихся средней школы, которая экспериментально апробирована.

Эмпирическим путем подтверждена её эффективность. Анализ и обобщение эмпирической информации по итогам апробации разработанной дидактической модели подтвердили правомерность гипотезы диссертационного исследования.

Полученные результаты апробированы и могут быть использованы в практической работе учителей общеобразовательных учебных учреждений.

Ключевые слова: самостоятельная учебная деятельность старшеклассника, дидактические условия, дидактическая модель, организация самостоятельной учебной деятельности, учащиеся старшей школы.

SUMMARY

Poliakova V. Ya. Didactic terms of high school students' self-directed educational activities organization. – As manuscript.

Thesis on gaining scientific degree of Candidate of Pedagogy on speciality 13.00.09 – theory of education. – Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Ternopil, 2015.

The thesis is aimed at the problem of high school students' self-directed educational activities organization. Didactic model is proposed, didactic terms, functional and structural components, criteria, indicators and levels of high school students' readiness for self-directed educational activities are defined.

Didactic terms of the examined didactic phenomenon comprise priority didactic fundamental requirements in accordance with which the choice of teaching forms, methods, techniques and tools which the most contribute to high school students' self-directed educational activities effectiveness and optimality of organization and implementation is realized.

The subject of high school students' self-directed educational activities is the self-assimilated content of education, i.e. gained knowledge, formed skills and experience, summarized plan of actions and individual personal experience of these actions realization which provide the achievement of final conceptual result of educating in a comprehensive school which is defined as a developed set of a school leaver's competences, the key of which is the competence of ability to learn.

Empirically confirmed the developed didactic model and related to it conditions effectiveness. The theoretical and practical results are implemented in practice at secondary schools.

Keywords: high school students' self-directed educational activities, didactic terms, didactic model, organization of self-directed educational activities, high school students.